

MATURITNÝ OKRUH 18

VÝVIN SLOVENČINY OD ŠTÚRA PO DNEŠOK

ŠTÚROVSKÉ OBDOBIE (polovica 19.stor.)

1843 = kodifikovaná Štúrova spisovná slovenčina na základe kultúrnej stredoslovenčiny (fara v Hlbokom)

kodifikačné príručky: *Nauka reči slovenskej, Nárečja slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí*

- jazyk bol prijatý až po reforme v roku 1847 (evanjelikmi i katolíkmi)

ZNAKY:

- **diakritický pravopis**: *d'eťi, nemá, ňed'ela*

- **ô sa písalo ako uo**: *slovenskuo, dobroo*

- **ia, ie sa písali ako ja, je**: *nárečja, vjera, ľud'ja*

- **nerozlišovalo sa i/y, nepoužívalo sa ä, ľ**

- **minulý čas mal koncovku -u**: *mau, volau*

- **zákon o rytmickej krátení bol bez výnimiek**

- **fonematický princíp pravopisu**

kritika Štúrovej slovenčiny: *Hodža: Větín o slovenčine* (chcel, aby slovenčina mala také hlásky ako iné slovanské jazyky, napr. *ä, ľ*)

1851 = reforma pod vedením M.M.Hodžu a M.Hattalu, *Krátká mluvnica slovenská* (1852)

- ustúpilo sa od fonematického princípu pravopisu, **začína sa rozlišovať i/y, neoznačovala sa mäkkosť spoluhlásky pred e, i**

MATICNÉ A MARTINSKÉ OBDOBIE (1863 - 1875 a koniec 19.stor.)

- **spisovnú slovenčinu ovplyvňovala reč ľudu z okolia Martina, ktorá sa stala základom pre kodifikáciu syntaxe !!!**

- **S. Czambel vydal Rukoväť spisovnej reči slovenskej** = príručka ustálila jazykovú normu, najmä v oblasti skloňovania (1902)

MEDZIVOJNOVÉ OBDOBIE (1918 - 1945)

vznik ČSR = slovenčina sa stala štátnym, úradným a vyučovacím jazykom

- **snaha Masaryka a Beneša o zjednotenie ČJ a SJ do československého jazyka**

1931 = **prvé Pravidlá slovenského pravopisu** (V. Vážny, prinášali do slovenskej slovnej zásoby české slová: *láhev, límec, zed'*, navrhovali uvádzať slová v slovníku bez dvojhlások: *vedeť, viedeť*)

reakcia na PSP – časopis *Slovenská reč*, vďaka nemu sa očistila slovenčina od českých prvkov (tzv. purizmus)

POVOJNOVÉ OBDOBIE (1945 – 1989)

- **pravopisná reforma v r. 1953** (zjednotili sa pravidlá o spodobovaní, odstránilo sa dvojité písanie: *sjazd/zjazd*, odstránilo sa odlišovanie rodu v minulom čase: *muži robili/ženy robily*)
- **Morfológia slovenského jazyka, Pravidlá slovenskej výslovnosti** (obe knihy sa radia ku kodifikačným dielam), **Slovník slovenského jazyka** (zaoberal sa vtedajšou lexikológiou)
- **rozvoj Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra** (vznik 1943 pod názvom Jazykovedný ústav)
- **od roku 1968 sa slovenský jazyk stáva rovnocenným „partnerom“ českého jazyka !!!**

SÚČASNÉ OBDOBIE (od roku 1989)

- výrazné zmeny nastali v roku **1991**, keď vyšlo **d'alsie vydanie Pravidiel slovenského pravopisu**:

a/ písanie veľkých písmen: *Ulica osloboditeľov*

b/ náboženské názvy a mená: *Boh, Syn Boží, Biblia*

c/ zmena pravidla písania čiarky pred spojkami a, i, aj, ani, alebo, či: *Ideš alebo nejdeš?*

d/ zjednotenie písania slovotvorných prípon -ár/-áreň = skracuje sa: *mliekareň*

Súčasná slovenčina

a/ zvuková rovina: **najviac ustálená**, zákon o rytmickej krátení funguje i pri prevzatých cudzích slovách: *pacientok*, nie *pacientiek*, toleruje sa výslovnosť spoluhlásky ľ ako l

b/ morfológická rovina: **tiež málo zmien**, vznikajúce dvojtvary: *záujemcovia/záujemci*, prechod z jedného slovného druhu k inému: *balenie* (činnosť, ale i množstvo), pri skloňovaní PoM mužského rodu sa v G sg. preferuje prípona -a pred -u: *u Kraska, roka*

c/ syntaktická rovina: opäť sa využíva trpný rod (súvisí to s nárastom náučných a publicistických textov): *problém je definovaný/sa definuje*

d/ lexikologická rovina: **najdynamickejšia rovina**, preberáme veľa slov z AJ, slová z profesionálneho slangu prechádzajú do spisovnej lexiky

e/ štylistická rovina: prudký rozvoj odborného a publicistického štýlu, texty smerujú ku kondenzácii a ak intelektualizácii

Súčasná kodifikačná príručka: **Pravidlá slovenského pravopisu** /obsahujú všetky pravopisné pravidlá, napr. o písaní *i/y*, o písaní veľkých písmen, interpunkcia/, **Krátky slovník slovenského jazyka** /zachytáva najviac používané slová, cca 60 000/, **Pravidlá slovenskej výslovnosti**, **Morfológia slovenského jazyka** /zaoberá sa slovnými druhmi/

Krátky slovník slovenského jazyka je výkladový slovník a prináša hláskovo i písomne (pravopisne) kodifikované podoby slov, základné gramatické vlastnosti slov a ich zaradenie zo štýlového alebo funkčného hľadiska, pričom sa diferencujú spisovné a nespisovné, príp. nesprávne slová a výrazy.

Pravidlá slovenského pravopisu (PSP) sú základnou kodifikačnou príručkou, ktorá vychádza od r. 1931, prirodzene, v aktualizovanej podobe, pričom ostatná záväzná úprava PSP vyšla v roku 2000. PSP slúžia na výklad a opis písomných, resp. grafických prostriedkov, ktorými sa zachytáva primárna ústna, resp. hlásková podoba spisovnej

slovenčiny a tvorí sa písomný prejav.

Pravidlá slovenskej výslovnosti (2009), ktorých autorom je prof. Á. Kráľ, vychádzajú od r. 1984, sú základnou príručkou slovenskej výslovnosti, praktickou súčasťou tejto jazykovej príručky je ortoepický slovník, ktorý má vyše 300 strán.

Morfológia slovenského jazyka vyšla knižne v r. 1966. Zachytáva väčšinu tvarových prostriedkov spisovnej slovenčiny v čase jej publikovania, vystihuje ich štruktúru a na vhodnom materiáli ukazuje ich používanie v celej oblasti spisovného vyjadrovania.

SLOVENSKÁ POÉZIA PO ROKU 1945

1945 - 1948	<i>davisti, nadrealisti</i> odmlčanie katolíckej moderny, zánik avantgardných a moderných smerov
1948 - 1956	<i>schematizmus, t.j. socialistický realizmus</i> (napr. Plávka, Mihálik, Kostra, Horov) vznik nových tém: rodná zem, domov poézia = výchovné a politické poslanie básne o triednom boji, o združstevňovaní, pracujúcom ľude, o Stalinovi, atď.
60-te roky	<u>prelom vo vývoji slovenskej poézie</u> vplyv svetových básnikov subjektivismus <i>Rúfus</i> a <i>Válek</i> začínajú písať <i>trnavská skupina, Osamelí bežci</i>
70-te a 80-te roky	poézia ovplyvnená existencionalizmom vzniká subjektívna poézia
90-te roky	rozmach nových autorov, prúdov a smerov, napr. <i>poppoézia</i>

POZNÁMKA: Stopercentne vedieť priebeh slovenskej poézie po roku 1945 z tabuľky vyššie!

Na základe poznámok a toho, čo sme si hovorili na hodine porovnať tvorbu *Válka* a *Rúfusa*.

Miroslav Válek

„*Válka* nemusíme mať radi, ale poznať ho treba.“

– jeho poézia bola moderná, originálna a vysoko umelecká

– nadväzoval na avantgardné smery ---) surrealizmus, poetizmus, konštruktivismus

Znaky tvorby:

na svet a človeka nazerá z viacerých (i neobvyklých) uhlov

zobrazuje vnútorný svet a pocity človeka, jeho problémy, sklamania, smútok

využíva paródiu, iróniu, sebaíroniu a sarkazmus

originálne metafora a personifikácie, asociácie

prevláda voľný verš, často princíp montáže

v poézii spája lyrický a epický text

často sa uplatňuje tzv. **intertextualita** (medzi jednotlivými básňami môžeme sledovať nadväzovanie)

MELANCHÓLIA

Váľkové texty sú viacvýznamové, nedajú sa vyložiť jednoznačne

básne sú ľúbozvučné, preto častokrát i zhudobnené (*Žbirka – Jesenná láska*)

básnická zbierka **DOTYKY**

– vyvolala veľký ohlas, pretože **Válek upustil od čierneho-bieleho videnia sveta, ktoré dominovalo v schematizme**

– **ľúbostné verše o sklamaní sa v láske**, vzťah medzi mužom a ženou je napätý (nepochopenie, odcudzenie, hroziaci rozchod, frustrácia)

báseň **JABLKO !!!**

- na začiatku muž chce opustiť ženu, ale nakoniec odchádza žena
- jablko ako symbol vzťahu – je na skrini = vec, ktorú nepotrebujeme
- spadne zo skrine, zaprášené, ešte nezrelé = dlhý, ale nevyvinutý vzťah
- zelené jablko = nedozretá láska
- zaprášené jablko = zabudnutá láska (resp. odložená)
- utierala jablko = snažila sa vzťah zachrániť
- motív stereotypnej, nešťastnej lásky

básnická zbierka **PRÍŤAŽLIVOSŤ**

- **prepája osud jednotlivca s modernými problémami civilizácie**, ktorá naňho pôsobí desivo
- **niektoré básne majú epické jadro, tzv. mikropříbeh**, kombinuje verš s úsekmi napísanými prózou

básnická zbierka **NEPOKOJ**

- vyjadruje **nepokoj nad osudom človeka** (človek už nie je iba vraždeným, ale aj vraždiacim, bolesť a smrť nielen prijíma, ale aj spôsobuje)
- **autor kritizuje aj samého seba či svoju generáciu**, napriek všetkému ešte verí v ľudské napredovanie

básnická zbierka **MILOVANIE V HUSEJ KOŽI**

- **kniha existencialistickej poézie** (čiastočne je ňou aj *Nepokoj*)
- „*Blíži sa doba ľadová, epocha sťahovania zvierat do ľudí.*“ (**degradácia človeka**, návrat človeka k zvierat'u, nebojí sa vraždiť, **opisuje svet ako pretechnizovaný**, svet s „televíznym“ bohom)

Milan Rúfus

„básnik ľudskej bolesti“

- jeho tvorbu ovplyvnil **symbolizmus**, inšpiroval sa **slovenskou ľudovou slovesnosťou**
- **tradičné témy** (domov, detstvo, vojna) spracoval jednoducho, bez páťosu
- **časté vidiecke (rustikálne) motívy**: práca ľudu na poliach, spôsob života na vidieku
- **do slovenskej poézie priniesol „zovretú drobnú báseň“**, t.j. verš ako myšlienka všeobecnej platnosti, pripomína príslovie alebo porekadlo
- **často spomína smrť**, vyznačuje sa **citlivosťou, vnímavosťou** (kontrast k Válkovi), **poézia má nádych tragickosti**
- **láska = LÁSKA**
- **kresťanské motívy** (často parafrázy z Biblie)

básnická zbierka **AŽ DOZRIEME**

- občianska, prírodná, reflexívna, intímna poézia !!!
- stavia proti sebe smútok a radosť, emócie a intelekt
- **básne z rodného prostredia**, motívy Tatier, ľudové zvyky a obyčaje

básnická zbierka **ZVONY**

podľa kritikov najlepšia Rúfusova zbierka !!!

- **centrom básní je jednoduchý zamestnaný človek, ktorý zápasí s každodennými problémami**
- **motív zeme, orby či siatia** (symbolizujú život), **motív chleba a žatvy** (ťažká práca ako základ existencie), **motív zvonov**, ktoré symbolizujú život alebo smrť, **motív kameňa** (nemennosť), atď.
- veľký priestor je venovaný motívu bolesti a hnevu, **smutné zamyslenia a kritika súčasnosti** (odcudzenie, ľahostajnosť, strata totožnosti človeka)

báseň **ABECEDA !!!**

V Abecede posielajú človeka žiť, pretože na svojej ceste má už všetko pripravené. Nepozná pravdu, ale pozná abecedu, ktorou slabikuje svoj život. Žije zo dňa na deň, nepozná zákulisie života.

básnická zbierka **PRÍSNY CHLIEB**

- predstavovala **niečo nové**, tradičné symboly sa oslabujú ---) motívy hviezd, vojny, mikroprocesorov

Vojtech Mihálik

Bol stúpencom a členom komunistickej strany. Prostredníctvom svojej lyriky šíril **myšlienky socializmu** – **píše podľa určenej šablóny**. Pracoval ako činiteľ KS a mal najväčšie socialistické funkcie.

Svojimi dielami otvorene podporoval myšlienky komunizmu a kritizoval kapitalizmus. Vyjadril i svoj odpor voči hrozbe vojnového konfliktu. **V sociálne zameranej lyrike si všimol predovšetkým neradostné osudy žien** – vdov, opustených a bezdetných žien, starých židoviek –, ktorých životy kruto poznačila vojna.

básn. zbierky: **ANJELI, PLEBEJSKÁ KOŠEĽA, VZBÚRENÝ JÓB, TRPKY**, etc.

Jozef Urban

V roku 1985 knižne **debutoval básnickou zbierkou MALÝ ZÚRIVÝ ROBINSON**, v ktorej sa predstavil ako **básnik kontrastného videnia sveta** v jeho ustavičnom pohybe so všetkými nedostatkami, ale aj kladmi.

Jeho básne sa vyznačujú humorom, iróniou, ba až sebaíroniou a sarkazmom.

Po formálnej stránke z jeho poézie zazvučal rytmus a **živosť hovorového jazyka dnešnej mladej generácie**, teda dynamika moderného básnického jazyka.

Venoval sa intenzívne aj tvorbe textov populárnych piesní – najvýznamnejší text k piesni *Voda, čo ma drží nad vodou*.